3.2. Europos Komisijos komunikato „Lygybės sąjunga. 2026–2030 m. LGBTIQ+ lygybės strategija“ įgyvendinimo perspektyvos Lietuvoje

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas
Eitvydas Zurba
El. paštas: eitvydas@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-12

Santrauka. *Straipsnyje analizuojamas 2025 m. priimtas Europos Komisijos komunikatas „Lygybės sąjunga. 2026–2030 m. LGBTIQ+ lygybės strategija“. Dokumentas vertinamas ne tik kaip politinė Europos Komisijos deklaracija, bet ir kaip konkretus veiksmų planas, kuriame švelniosios (politinės) priemonės derinamos su kietosiomis (teisinėmis) priemonėmis – nuo ES teisės pažeidimo procedūrų iki naujų teisėkūros iniciatyvų. Straipsnyje aptariama, kaip minėta strategija gali paveikti Lietuvoje galiojantį teisinį reglamentavimą. Viena vertus, galima manyti, kad strategija didins spaudimą Lietuvai imtis veiksmų LGBTIQ+ asmenų teisių užtikrinimo srityje, pvz., reglamentuoti partnerystės (civilinės sąjungos) klausimus. Kita vertus, neišvengiami Baudžiamojo kodekso, Lygių galimybių įstatymo, Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo pokyčiai, kylantys iš pareigos perkelti Europos Sąjungos direktyvas. Straipsnyje daroma išvada, kad nors teisinis pokytis akivaizdus, realus strategijos ir su tuo susijusios teisėkūros įgyvendinimas bus lėtas ir sudėtingas dėl kilsiančių diskusijų, kurios, tikėtina, atkartos Stambulo konvencijos ratifikavimo naratyvus.*

Reikšminiai žodžiai: *LGBTIQ+ asmenų teisės, Europos Sąjunga, lygios galimybės, lytinė tapatybė, smurtas dėl lyties, „atvertimo terapija“.*

Įvadas

2025 m. Europos Komisija (toliau – EK) priėmė komunikatą „Lygybės sąjunga. 2026–2030 m. LGBTIQ+[1] lygybės strategija“[2] (toliau – strategija). Tai jau antra tokia EK strategija, kuria siekiama gerinti LGBTIQ+ asmenų padėtį Europos Sąjungoje (toliau – ES). Nors strategija yra būtent EK dokumentas ir valstybės narės ją rengiant ir priimant tiesiogiai nedalyvauja, pirmosios strategijos, kuri įgyvendinta 2020–2025 m., rezultatai parodė, kad tai paskatino valstybes nares rengti ir nacionalinius LGBTIQ+ asmenų teisių pažangai skirtus strateginius dokumentus. Strategijoje visos valstybės narės kviečiamos patvirtinti nacionalinius veiksmų planus LGBTIQ+

1 Straipsnyje sąvoka „LGBTIQ+“ vartojama taip, kaip ji vartojama strategijoje, ir reiškia įvairių seksualinių orientacijų ir lyties tapatybių įvairovę. Pliuso simbolis (+) reiškia nebaigtinį tapatybių spektrą.

2 2025 m. spalio 8 d. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonominių ir socialinių reikalų komitetui bei Regionų komitetui „Lygybės sąjunga. 2026–2030 m. LGBTQ+ lygybės strategija“, COM/2025/725 *final*, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52025DC0725&qid=1760549296455.

asmenų teisių pažangai iki 2027 m. Strategija žymi EK politinę valią formuoti ir išreikšti labiau struktūruotą požiūrį į LGBTIQ+ asmenų teises, siejant jas su pamatinėmis ES vertybėmis ir teisinės valstybės principu.

Kadangi Lietuvoje vis dar nėra įgyvendinti esminiai šios srities Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai ir stringa nacionaliniai teisėkūros procesai (pvz., dėl partnerystės (civilinės sąjungos) ir lyties teisinio pripažinimo), jai strategija ypač aktuali ne tik dėl galimybės prognozuoti ES veiksmus, bet ir suvokiant, kad ji gali būti naudojama kaip tolesnių šalies institucijų veiksmų skatinimo (politinio spaudimo) įrankis.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti svarbiausius strategijos aspektus ir atskleisti tolesnes Lietuvos teisinės sistemos raidos galimybes strategiją įgyvendinant.

Straipsnyje analizuojamas strategijos priėmimo kontekstas, t. y. kodėl strategija reikalinga, ir Lietuvai aktualiausios jos nuostatos. Taip pat apžvelgiami galimi Lietuvos teisės sistemos pokyčiai tiek įgyvendinant būsimas privalomas nuostatas (pvz., perkeliant direktyvas), tiek pasirinkus įgyvendinti rekomendacijas.

Straipsnis parengtas taikant dokumentų analizės ir sisteminės analizės metodus.

3.2.1. Strategijos priėmimo kontekstas

Strategija, priimta antrosios Ursulos von der Leyen vadovaujamos EK kadencijos metu, rodo ne tik EK pirmininkės iškelto politinio „Lygybės sąjungos“ tikslo tęstinumą. Strategija taip pat yra atsakas į vis dar paplitusią LGBTIQ+ diskriminaciją ir neigiamą požiūrį į LGBTIQ+ asmenis.

2023 m. Eurobarometro apklausa parodė, kad Lietuvoje daugiau nei pusė respondentų mano, jog diskriminacija seksualinės orientacijos pagrindu yra paplitusi (ES vidurkis – 54 proc.). 26 proc. respondentų Lietuvoje nurodė, kad pastangos įveikti diskriminaciją yra neefektyvios (ES – 27 proc.).

Stiprios visuomenės nuostatos atsiskleidžia analizuojant atskiras situacijas. Lietuvoje net 45 proc. respondentų jaustųsi nepatenkinti, jei aukščiausią renkamą politinį postą užimtų lesbietė, gėjus ar beseksualus asmuo (ES – 16 proc.). Translytis ar interseksualus asmuo kelia dar didesnį nepasitenkinimą respondentams iš Lietuvos – nepatenkinti jaustųsi 49 proc.

Privačiame gyvenime respondentai iš Lietuvos išreiškė dar mažiau palankias nuostatas. Paklausus, kaip jaustųsi, jei vienas iš jų vaikų užmegztų romantiškus santykius su asmeniu, priklausančiu tam tikrai grupei, itin didelė dalis respondentų pažymėjo, kad jaustųsi nepatenkinti, jei tai būtų translytis arba interseksualus asmuo (69 proc., o ES – 34 proc.) arba tos pačios lyties asmuo (59 proc., ES – 24 proc.)[3].

2023 m. ES pagrindinių teisių agentūros (FRA) atliktos apklausos duomenimis, daugiau

3 „Specialusis Eurobarometras 535. Diskriminacija Europos sąjungoje“, EK, žiūrėta 2025 m. spalio 25 d., https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=90243.

kaip trečdalis LGBTIQ asmenų (37 proc.) ES nurodė per 12 mėnesių iki apklausos patyrę diskriminaciją. Lietuvoje šis skaičius dar didesnis – diskriminaciją patyrė kas antras respondentas (50 proc.). Lietuvoje tik 7 proc. respondentų pažymėjo visada atvirai kalbantys apie savo tapatybę darbe ir tik 4 proc. švietimo įstaigoje[4].

Visa tai rodo, kad LGBTIQ+ asmenys vis dar susiduria su išankstinėmis nuostatomis įvairiose gyvenimo srityse, o tai apsunkina jų galimybę tiek kurti privatų ir šeimos gyvenimą, tiek efektyviai įsilieti į visuomenę. Kaip pažymėta strategijoje, remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos tyrimu[5], ši situacija sukelia metinį ES bendrojo vidaus produkto nuostolį, kuris siekia 89 mln. eurų.

Matant neigiamas pasekmes tiek LGBTIQ+ asmenims, tiek visuomenėms, natūralu, kad EK priėmė strategiją, kuria pati deda pastangas gerinti situaciją ir skatina tai daryti valstybes nares.

Kartu verta pažymėti, kad EK ir apskritai ES sulaukia vis didesnio visuomenės spaudimo imtis veiksmų siekiant apsaugoti LGBTIQ+ asmenis. Pvz., tokia yra ES piliečių iniciatyva, kuria EK raginama siūlyti uždrausti „atvertimo terapiją“ (angl. „*conversion therapy*“)[6].

Taigi strategijos priėmimas nulemtas komplekso priežasčių: įsisenėjusių socialinių nuostatų, paplitusios diskriminacijos, patiriamų ekonominių nuostolių ir besitęsiančio pilietinės visuomenės spaudimo ES imtis veiksmų šioje srityje.

3.2.2 Esminių strategijos nuostatų analizė

Strategijos tekste išskirti šie tikslai:

1. Apsaugoti (angl. *protect*):
   1.1. kova su žalinga praktika;
   1.2. saugumo užtikrinimas ir kova su neapykanta LGBTIQ+ asmenims;
   1.3. kova su neapykanta ir diskriminacija internete;
   1.4. LGBTIQ+ tarptautinės apsaugos prašytojų ir migrantų apsaugos užtikrinimas.
2. Suteikti galių (angl. *empower*):
   2.1. LGBTIQ+ asmenų įgalėjimo pagrindų kūrimas;
   2.2. LGBTIQ+ asmenų įgalinimas užtikrinant užimtumą ir socialinę įtrauktį;
   2.3. vienodų teisių užtikrinimas tarpvalstybiniu mastu.
3. Dalyvauti (angl. *engage*):
   3.1. aktyvesnis bendradarbiavimas ES;

4 „EU LGBTIQ Survey III“, FRA, žiūrėta 2025 m. spalio 25 d., https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/2024/eu-lgbtiq-survey-iii.

5 „Combatting Discrimination in the European Union“, EBPO, žiūrėta 2025 m. spalio 25 d., https://www.oecd.org/en/publications/combatting-discrimination-in-the-european-union_29c2c36a-en.html.

6 „Atvertimo terapija“ suprantama kaip (moksliškai nepagrįstas) siekis naudojant įvairias priemones pakeisti asmens seksualinę orientaciją ir (ar) lyties tapatybę. „Atvertimo terapijos Europos Sąjungoje draudimas“, EK, žiūrėta 2025 m. spalio 25 d., https://citizens-initiative.europa.eu/initiatives/details/2024/000001_lt.

3.2. pasaulinio įsipareigojimo ginti LGBTIQ+ asmenų žmogaus teises laikymasis.

Toliau tekste apžvelgiamos tik tos strategijos nuostatos, kurios yra aktualios teisiniu požiūriu. Nors strategija yra ir politinis dokumentas, apimantis kelias politines priemones (pvz., ES užsienio politikos srityje), tai turi mažesnę tiesioginę įtaką teisei ir todėl šiame straipsnyje detaliai nėra aptariama.

Nurodydama tikslą „Apsaugoti", EK turi omenyje apsaugą nuo diskriminacijos, neapykantos ir smurto. EK įsipareigoja imtis „tinkamų kovos su atvertimo praktika veiksmų, itin daug dėmesio skirdama paramai valstybėms narėms, kurios šioje srityje atlieka itin svarbų vaidmenį. Komisija taip pat toliau kovos su kitų rūšių žalinga praktika, pavyzdžiui, interseksualių asmenų lyties organų žalojimu ir priverstiniu translyčių asmenų gydymu medicininėmis priemonėmis." Be to, EK įsipareigoja atsižvelgti į minėtą ES piliečių iniciatyvą, kuria EK raginama siūlyti uždrausti „atvertimo terapiją".

EK pažymi, kad ES lygmeniu „vis dar nėra teisės aktų, kuriais būtų užtikrinta apsauga pagal baudžiamąją teisę nuo nusikaltimų, susijusių su seksualine orientacija ir (arba) lytine tapatybe. Todėl valstybių narių teisinė sistema yra fragmentiška ir nenuosekli." 2021 m. EK pasiūlė ES Tarybai priimti sprendimą, kuriuo neapykantos kalba ir neapykantos nusikaltimai būtų įtraukti į ES nusikaltimų sąrašą pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV)[7] 83 straipsnio 1 dalį. Tokiu ES Tarybos sprendimu būtų nustatytas teisinis pagrindas ES antrinės teisės aktams, kuriais suderinamos baudžiamosios teisės neapykantos nusikaltimų, kurių motyvai dabar nėra numatyti, apibrėžtys. Vis dėlto pažangos ES Taryboje dėl to nepadaryta, tad EK nurodo svarstanti „teisėkūros iniciatyvą, pagrįstą esamomis nusikaltimų sritimis, kurioms taikoma SESV 83 straipsnio 1 dalis, kad būtų suderinta internete padarytų neapykantos nusikaltimų apibrėžtis".

EK įsipareigoja remti vykstančią vadinamosios Nusikaltimų aukų teisių direktyvos peržiūrą[8], kad sustiprintų nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų teises. Kartu skiriama dėmesio ir iniciatyvų dėl vaikų apsaugos nuo seksualinės prievartos peržiūros procesui[9].

EK strategijoje pabrėžiama jau priimtos Direktyvos dėl kovos su smurtu prieš moteris ir

---

7 „Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. Europos Sąjungos sutartis (suvestinė redakcija). Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (suvestinė redakcija). Protokolai. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo priedai. Tarpvyriausybinės konferencijos, patvirtinusios Lisabonos sutartį, pasirašytą 2007 m. gruodžio 13 d., prie Baigiamojo akto pridėtos deklaracijos. Atitikties lentelės", OL C 202, 2016 6 7, p. 1–388, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=oj:JOC_2016_202_R_0001.

8 „Pasiūlymas. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR", COM/2023/424 *final*, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52023PC0424.

9 „Pasiūlymas. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, kuriuo nustatomos seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos ir kovos su ja taisyklės", COM/2022/209 *final*, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52022PC0209; „Pasiūlymas. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir seksualinės prievartos prieš vaikus medžiaga, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR (nauja redakcija)", COM/2024/60 *final*, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52024PC0060.

smurtu artimoje aplinkoje[10] svarba, atsižvelgiant į tai, kad joje ES teisėje pirmą kartą kriminalizuojamas smurto arba neapykantos dėl lyties kurstymas kibernetinėje erdvėje, taip pat pripažįstama sąveikinė diskriminacija, dėl kurios valstybės turi imtis papildomų prevencinių priemonių.

Nurodydama tikslą „Suteikti galių", EK turi omenyje LGBTIQ+ asmenų galimybes įsidarbinti, naudotis sveikatos priežiūros, švietimo ir kitomis viešosiomis paslaugomis. Didele dalimi EK šių tikslų siekia ne teisinėmis priemonėmis.

Strategijoje kalbant apie šio tikslo įgyvendinimą prabrėžiama atskirų ES teisės aktų svarba, pvz., Dirbtinio intelekto (DI) akto[11], kuriuo „draudžiamos DI sistemos, kuriose asmenys skirstomi į kategorijas pagal jų biometrinius duomenis, siekiant padaryti išvadas apie jų seksualinę orientaciją, arba kurios kenkia naudotojams manipuliuodamos, apgaudinėdamos ar pasinaudodamos jų pažeidžiamumu". EK įsipareigoja dėmesį skirti DI „diskriminacijai dėl įvairių priežasčių, įskaitant seksualinę orientaciją, lytinę tapatybę ir (arba) lyties raišką ar lytinius požymius".

Užimtumo srityje EK nurodo svarstanti „galimybę imtis tolesnių veiksmų, kad padėtų valstybėms narėms užtikrinti, kad pagal nacionalinę teisę pagal Užimtumo lygybės direktyvą[12] priimtos sankcijos būtų veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios". Nors neaišku, kas tiksliai turima omenyje, analizuojant šią sritį EK veiksmai rodo, kad EK pastaraisiais metais skiria daug išteklių siekdama įsigilinti į diskriminacijos atvejais valstybių narių taikomų sankcijų sistemas, tad tai gali lemti ir bandymus inicijuoti ES teisės pažeidimo procedūras, kai sankcijos laikomos nepakankamomis minėtos direktyvos nuostatoms perkelti.

Nors buvo pasirodę žinių, kad EK bandė atsisakyti iniciatyvos[13], strategijoje ji vis dėlto įsipareigoja toliau remti „Tarybai pirmininkaujančias valstybes nares ir kitas valstybes nares visomis įmanomomis priemonėmis, kad būtų pasiektas reikiamas vieningas susitarimas dėl Vienodo požiūrio direktyvos pasiūlymo"[14]. Šis pasiūlymas svarstomas ES Taryboje jau daugiau nei 10 metų be aiškaus kelio pirmyn.

Kartu EK įsipareigoja stebėti, kaip valstybės narės perkelia vadinamąsias lygybės įstaigų

---

10 „2024 m. gegužės 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/1385 dėl kovos su smurtu prieš moteris ir smurtu artimoje aplinkoje", PE/33/2024/REV/1, OL L, 2024/1385, 2024 5 24, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1385/oj/lit.

11 „2024 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2024/1689, kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės ir iš dalies keičiami reglamentai (EB) Nr. 300/2008, (ES) Nr. 167/2013, (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 ir (ES) 2019/2144 ir direktyvos 2014/90/ES, (ES) 2016/797 ir (ES) 2020/1828 (Dirbtinio intelekto aktas)", PE/24/2024/REV/1, OL L, 2024/1689, 2024 7 12, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=consil%3APE_24_2024_REV_1.

12 „2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos Direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus", OL L 303, 2000 12 2, pp. 16–22, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32000L0078.

13 „Withdrawal of the Horizontal Anti-Discrimination Directive", Europos Parlamentas, žiūrėta 2025 m. spalio 25 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-10-2025-001330_EN.html.

14 „Pasiūlymas. Tarybos direktyva, kuria įgyvendinamas vienodo požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas", KOM/2008/0426 galutinis, CNS 2008/0140, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52008PC0426.

standartų direktyvas[15]. Pagal šias direktyvas EK yra įgaliota priimti įgyvendinimo aktą, kuriuo nustatys lygybės įstaigų veikimo, be kita ko, kovojant su diskriminacija, rodiklius.

EK įsipareigoja imtis veiksmų prieš valstybes nares, jei laikys, kad pažeidžiamos ES sutartys, ir strategijoje pateikia pavyzdį, kad tai jau darė 2022 m. prieš Vengriją dėl nacionalinių taisyklių, kuriomis asmenys diskriminuojami dėl jų seksualinės orientacijos ir lyties tapatybės[16]. ES Teisingumo Teismas kol kas sprendimo nėra priėmęs, tačiau byla rodo, kad valstybės narės turi skirti deramą dėmesį šiai sričiai ir susilaikyti nuo situacijų, kurios lemia diskriminaciją.

EK strategijoje taip pat nurodo, kad skirs dėmesio laisvam tos pačios lyties šeimų judėjimui ES užtikrinti. Strategijoje pažymima, kad nors „materialinė šeimos teisė priklauso valstybių narių kompetencijai, ES gali priimti tarpvalstybinio pobūdžio priemones. Įvairiose priemonėse <...> jau numatytas teismo sprendimų dėl santuokos nutraukimo, tėvų pareigų, išlaikymo, turto teisinio režimo ir paveldėjimo tarpusavio pripažinimas. Šios priemonės taikomos visiems, neatsižvelgiant į jų seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę, todėl jos visapusiškai taikomos LGBTIQ+ asmenims. Komisija stebės, kaip valstybės narės taiko šias priemones vaivorykštės šeimoms tarpvalstybiniais atvejais, ir prireikus užtikrins jų taikymą.“ Taip pat pabrėžiama, jog „ES laisvo judėjimo teisei užtikrinti jau reikalaujama, kad valstybės narės pripažintų kitoje valstybėje narėje nustatytą vaiko kilmę, kad vaikai galėtų naudotis iš ES teisės kylančiomis teisėmis. Komisija toliau rems valstybes nares per siūlomo reglamento, kuriuo siekiama sustiprinti vaikų teisių apsaugą tarpvalstybiniais atvejais suderinant valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisykles dėl vaiko kilmės[17], priėmimo procesą. Pasiūlymu būtų užtikrinta, kad vienoje valstybėje narėje nustatyta vaiko kilmė visais tikslais, įskaitant kitus tikslus nei jau numatytieji ES laisvo judėjimo teisės aktuose, būtų pripažįstama visose kitose valstybėse narėse.“ Kaip nurodoma pasiūlymo aiškinamajame memorandume, apie 2 milijonai vaikų šiuo metu gali susidurti su sunkumais pripažįstant jų kilmę. Vaikai gali prarasti teises į paveldėjimą ar išlaikymą kitoje valstybėje narėje arba teisę, kad kuris nors iš tėvų veiktų kaip jų teisinis atstovas kitoje valstybėje narėje tokiais klausimais kaip medicininis gydymas ar mokymas. Dėl šių sunkumų šeimos gali būti priverstos

15 „2024 m. gegužės 7 d. Tarybos direktyva (ES) 2024/1499 dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų vienodo požiūrio į asmenis, nepriklausomai nuo jų rasinės ar etninės kilmės, srityje, vienodo požiūrio į asmenis, nepriklausomai nuo jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos, užimtumo ir profesinėje srityje, vienodo požiūrio į moteris ir vyrus socialinės apsaugos srityje ir dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2000/43/EB ir 2004/113/EB“, ST/10788/2023/REV/1, OL L, 2024/1499, 2024 5 29, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32024L1499; „2024 m. gegužės 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/1500 dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų dėl vienodo požiūrio į moteris ir vyrus ir vienodų jų galimybių užimtumo ir profesinės veiklos srityje, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2006/54/EB ir 2010/41/ES“, PE/92/2023/REV/1, OL L, 2024/1500, 2024 5 29, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1500/oj?locale=lt.

16 „Byla C-769/22: 2022 m. gruodžio 19 d. pareikštas ieškinys byloje *Europos Komisija / Vengrija*“, OL C 54, 2023 2 13, p. 16–17, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1767953953176&uri=CELEX%3A62022CN0769.

17 „Pasiūlymas. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų dėl vaiko kilmės pripažinimo ir autentiškų dokumentų dėl vaiko kilmės priėmimo ir dėl Europos vaiko kilmės pažymėjimo sukūrimo“, COM/2022/695 *final*, Eur-LEX, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52022PC0695.

pradėti teismo procesus, kad jų vaikų kilmė būtų pripažįstama kitoje valstybėje narėje. Atsižvelgiant į nediskriminavimo principą, pasiūlymas apima vaiko kilmės pripažinimą nepriklausomai nuo vaiko gyvybės užsimezgimo ar gimimo būdo ir nepriklausomai nuo vaiko šeimos tipo. Todėl pasiūlymas apima ir tos pačios lyties tėvų vaiko kilmės pripažinimą.

Nurodydama tikslą „Dalyvauti“, EK turi omenyje sąlygas įvairių grupių, įskaitant LGBTIQ+ asmenis, ir jiems atstovaujančių organizacijų atstovams įsitraukti į politinius procesus (pvz., kuriami nauji bendradarbiavimo formatai, ketinama vykdyti komunikacijos kampanijas), tad iš teisinės pusės tai nėra tiesiogiai aktualu.

Vis dėlto šis tikslas apima ir ES užsienio politikos klausimus. Iš tarptautinės teisės perspektyvos svarbu pažymėti, kad EK įsipareigoja skirti dėmesio ir už ES ribų gyvenantiems LGBTIQ+ asmenimis. Nurodoma, kad „ES toliau aktyviai smerks diskriminacinius įstatymus, politiką ir praktiką ir su jais kovos, daugiausia dėmesio skirdama tam, kad būtų skatinama visuotinai dekriminalizuoti tos pačios lyties asmenų santykius“. Pažymima, kad ES šioje srityje skirs dėmesio LGBTIQ+ asmenų teisėms bendradarbiaudama su valstybėmis, kurios naudojasi prekybos lengvatomis pagal bendrąją lengvatų sistemą ir sistemą „Viskas, išskyrus ginklus“. Tai rodo, kad EK ir toliau ekonominę galią naudoja, be kita ko, ES vertybėms propaguoti ir LGBTIQ+ asmenų teisių pažangai skatinti. EK įsipareigoja propaguoti LGBTIQ+ asmenų teises ir santykyje su valstybėmis kandidatėmis bei potencialiomis kandidatėmis.

Bendrai išskirtina ir tai, kad EK strategijoje įsipareigoja toliau įvairiomis finansinėmis priemonėmis remti veiklas LGBTIQ+ asmenų teisių srityje, pvz., per Piliečių, lygybės, teisių ir vertybių (CERV) programą, Teisingumo programą, „Europos socialinio fondo +“ programą, „AgoraEU“ ir kitas programas.

Apibendrinant strategijos esmines nuostatas teisės požiūriu, galima teigti, kad dokumentas nėra vien politinių siekių deklaracija. Strategijoje brėžiama aiški tolesnių EK žingsnių šioje srityje perspektyva ir numatoma, kad EK tikslams įgyvendinti bus pasitelkiama teisė. ES ir toliau derins švelniąsias priemones (pvz., finansavimą per specialias programas, valstybių narių metodinį palaikymą, paramą ES Taryboje vykstančioms diskusijoms) kartu su kietosiomis priemonėmis – teisėkūros siūlymais ir ES teisės pažeidimų procesų inicijavimu.

3.2.3. Strategijos įgyvendinimo perspektyvos Lietuvoje

Strategija Lietuvoje gali turėti dvejopą efektą. Pirmasis yra švelnesnis ir mažiau teisinis – t. y. Lietuva patirs papildomą ES lygmens spaudimą įgyvendinti politines ir teisines priemones LGBTIQ+ asmenų teisių srityje. Be to, strategijoje numatytos ir kelios teisinės priemonės. Nors jų priėmimas priklauso nuo politinės valios tiek ES, tiek Lietuvoje – vis dėlto, ES priėmus konkrečius teisės aktus, Lietuva privalės juos įgyvendinti. Lietuvoje kol kas strategija turėjo mažą atgarsį, tačiau Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija paskelbė apie jos priėmimą, nurodydama, kad jau šiuo metu įgyvendina Lygių galimybių įgyvendinimo 2024–2026 metais

veiksmų planą, kuriame yra atskira dalis LGBTIQ+ klausimams[18].

Nors privataus ir šeimos gyvenimo apsaugos srityje ES neturi tokios didelės įtakos, strategijoje valstybės skatinamos užtikrinti tos pačios lyties šeimų apsaugą ir asmenų poreikius, atsirandančius dėl jų lytinės tapatybės. Lietuva – viena iš nedaugelio Europos valstybių, kurios vis dar visapusiškai nereglamentuoja tos pačios lyties porų partnerystės (civilinės sąjungos).

Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui priėmus 2025 m. balandžio 17 d. nutarimą dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo ir paties Lietuvos Respublikos civilinio kodekso[19], poreikis reglamentuoti tos pačios lyties šeimų santykių teisinį pripažinimą ir apsaugą tapo dar akivaizdesnis. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad įstatymų leidėjo neveikimas, virš 20 metų nereglamentuojant partnerystės atskiru įstatymu, nors jis save įpareigojo tai padaryti Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu, ir Civiliniame kodekse įtvirtintas ribojimas dėl partnerių lyties prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai[20]. Šis nutarimas lėmė tai, kad Civilinio kodekso normos dėl bendro gyvenimo (partnerystės) įsigalioja nedelsiant ir gali būti taikomos visoms poroms, nepaisant partnerių lyties. Konstitucinis Teismas nurodė, kad kol įstatymų leidėjas sureguliuos šiuos santykius, asmenų teisė į partnerystę (be kita ko, jos registravimą) gali būti įgyvendinama kreipiantis į teismą įstatymuose nustatyta tvarka[21].

Minėtas Konstitucinio Teismo nutarimas prisideda prie spaudimo įstatymo leidėjui imtis uždelstų veiksmų šiuo klausimu kartu su žmogaus teisių organizacijų, tarptautinių organizacijų ir jų ekspertinių institucijų teikiamomis rekomendacijomis. Bendrosios kompetencijos teismai taip pat po Konstitucinio Teismo nutarimo jau išnagrinėjo kelias bylas dėl partnerystės registravimo[22].

Nors šiuo metu apie tai viešojoje erdvėje kalbama mažiau, Civiliniame kodekse numatyta ir galimybė keisti lytį, tačiau tokios teisės įgyvendinimo tvarka taip pat iki šiol nėra reglamentuota, tad ir šioje srityje teismai jau daugelį metų pildo spragas.

Manytina, kad tokio reglamentavimo priėmimas Lietuvos Respublikos Seime užtruks. Nors tuo metu, kai buvo rengiamas šis straipsnis, registruotas partnerystę (civilinę sąjungą)

---

18 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2023 m. liepos 28 d. įsakymas Nr. A1-507 „Dėl Lygių galimybių įgyvendinimo 2024–2026 metų veiksmų plano patvirtinimo“, TAR, 2023-07-28, Nr. 15445; „Priimta ES strategija, užtikrinanti LGBTIQ+ asmenų lygias teises“, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2025 m. spalio 14 d., https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/priimta-es-strategija-uztikrinanti-lgbtiq-asmenu-lygias-teises-jOu.

19 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

20 Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Lietuvos aidas*, 1992-11-10, Nr. 220-0.

21 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimas, TAR, 2025-04-17, Nr. 6803.

22 Pvz., Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1088-569/2025, https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=66489c50-7788-4557-84a7-f90011606093; Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2301-855/2025, https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=09b07c36-4961-428f-822a-2e34bfe6ea8d; Klaipėdos apylinkės teismo Plungės rūmų 2025 m. lapkričio 5 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2YT-24332-998/2025, https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0c86ccb7-5406-4ea5-887e-eb944d87ab7e.

reglamentuojantis įstatymų pakeitimų projektų paketas[23], tikėtina, kad Seime dėl skirtingų nuomonių (pvz., dėl partneriams suteikiamų teisių apimties) šių projektų svarstymas užsitęs.

Net ir po Konstitucinio Teismo nutarimo institucijų atstovų pozicijos bendrosios kompetencijos teismuose rodo, kad institucijos kol kas nėra pasiruošusios įgyvendinti partnerystės (civilinės sąjungos) reglamentavimo, nes teismuose teikiami prašymai atidėti sprendimų registruoti partnerystę (civilinę sąjungą) vykdymą. Kol kas teismai tokių prašymų netenkino. Nors teismai priima sprendimus registruoti partnerystę (civilinę sąjungą), ši situacija, tikėtina, sukurs papildomų teisinių iššūkių nereglamentuotose srityse, kai partneriai negalės pasinaudoti tam tikromis teisėmis ir dėl to pakartotinai kreipsis į teismą dėl savo teisių užtikrinimo.

Tikėtina, kad EK naudos strategijoje numatytas priemones tiek ekspertiniu, tiek politiniu lygmeniu spausdama Lietuvą užtikrinti tinkamą privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą LGBTIQ+ asmenims, kartu referuodama ir į minėtą Konstitucinio Teismo nutarimą.

Dėl strategijoje įvardytų EK veiksmų žymesnių pokyčių galima tikėtis Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatyme[24], Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme[25] ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse[26]. Šie pokyčiai būtų susiję su apsauga nuo diskriminacijos, neapykantos ir smurto.

Įgyvendinant direktyvas (ES) 2024/1499 ir (ES) 2024/1500 iš pirminio Lietuvos Respublikos Vyriausybės rengiamo projekto[27] galima matyti, kad lygių galimybių srityje ketinama įtvirtinti papildomus diskriminacijos pagrindus, aktualius LGBTIQ+ asmenų teisių užtikrinimui: lytinę tapatybę, lyties raišką ar kitas lyties charakteristikas, taip pat – apibrėžti anksčiau tiesiogiai įstatyme nenurodytas diskriminacijos formas: siejamąją diskriminaciją (kai diskriminacija patiriama dėl asmens sąsajos su kitu asmeniu) ir sąveikinę disriminaciją (kai diskriminacija patiriama dėl kelių diskriminacijos pagrindų sąsajos).

Galima teigti, kad panašūs pokyčiai tikėtini ir Baudžiamajame kodekse, ypač jei pasikeis ES lygmens reglamentavimas dėl neapykantos nusikaltimų. Šiuo metu Baudžiamajame kodekse nenumatytos sunkinančios aplinkybės dėl neapykantos išreiškimo lytinės tapatybės, lyties raiškos ar kitos lyties charakteristikos pagrindu. Tokie pagrindai neįtvirtinti ir diskriminavimo (169 straipsnis) ar kurstymo prieš žmonių grupę (170 straipsnis) nusikalstamų veikų sudėtyse. Tai gali lemti, kad neapykantos ir diskriminacijos atvejais sukuriamas teisinis netikrumas translyčių ir interseksualių asmenų atžvilgiu. Kita vertus, negalima atmesti, kad teismas ir dabar jau egzistuojantį lyties pagrindą gali išaiškinti kaip apimantį nurodytus papildomus pagrindus.

---

23 Civilinio kodekso pakeitimo įstatymo projektas, TAIS, 2025-11-04, Nr. XVP-909.

24 Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, *Valstybės žinios*, 2003-12-05, Nr. 114-5115.

25 Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, *Valstybės žinios*, 2011-06-14, Nr. 72-3475.

26 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000-10-25, Nr. 89-2741.

27 Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo Nr. IX-1826 pakeitimo įstatymo projektas, TAIS, 2025-12-19, Nr. 25-12300(2).

Nors kol kas dar nėra viešai paskelbti projektai, kuriais perkeliama Direktyva (ES) 2024/1385, šioje direktyvoje numatoma, kad valstybės narės turi kriminalizuoti kelias veikas, kurios iki šiol Lietuvos baudžiamajame įstatyme nėra įtvirtintos, pvz., moterų lyties organų žalojimą, persekiojimą, priekabiavimą, smurto ir neapykantos kurstymą specifiškai kibernetinėje erdvėje. Direktyvoje tokių veikų sudėtyje tiesiogiai numatoma, kad turi būti atsižvelgiama į socialinę lytį.

Konceptualiai panašūs pokyčiai tikėtini ir Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme, perkeliant Direktyvos (ES) 2024/1385 nuostatas, susijusias su pagalba nukentėjusiesiems dėl smurto prieš moteris (dėl lyties). Kol kas socialinės lyties ar smurto dėl lyties sampratos Lietuvoje įstatymo lygmeniu nėra įtvirtintos, tad tai lems gausias politines diskusijas, panašias į kylančias dėl vadinamosios Stambulo konvencijos[28] ir joje įtvirtintos lyties sampratos.

Taip pat aptartinas žalingų praktikų draudimas. Šiuo metu Lietuvoje tiesiogiai nėra draudžiama „atvertimo terapija". ES, atsižvelgdama į piliečių iniciatyvą, tokią praktiką taip pat turėtų siūlyti kriminalizuoti. Šiuo metu Lietuvoje kaip nusikalstamos veikos galėtų būti traktuojamos tik dalis „atvertimo terapijos" veiksmų, pvz., kankinimas, neteisėtas asmens laisvės suvaržymas, seksualinė prievarta ir pan.

Vis dėlto žymios dalies veiksmų baudžiamasis įstatymas neapima. Tai gali būti pseudomokslinės, religinės ir kitokios praktikos, kurios vykdomos su pilnamečio asmens ar vaiko atstovo pagal įstatymą sutikimu ir lemiančios ilgalaikes psichologines traumas, nors ir be fizinių padarinių.

Manytina, kad peržiūrint reglamentavimą dėl „atvertimo terapijos" draudimo aktualu peržiūrėti ir viešosios informacijos reglamentavimą Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme[29] bei Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme[30] ir užtikrinti, kad būtų nustatyti aiškūs ribojimai skleisti klaidinančią informaciją apie „atvertimo terapiją".

Apibendrinant galima teigti, kad strategija veiks kaip skatinamoji priemonė Lietuvoje imtis pokyčių užtikrinant LGBTIQ+ asmenų teises, ypač per politinį spaudimą, tačiau kartu ir teisinėmis priemonėmis, įgyvendinant ES teisės aktus. Tikėtinos dvi pagrindinės poveikio kryptys: didėjantis spaudimas reglamentuoti tos pačios lyties porų partnerystę (civilinę sąjungą), atsižvelgiant į tai, kad po 2025 m. Konstitucinio Teismo nutarimo teismai jau ėmėsi aktyvaus vaidmens užpildant įstatymo leidėjo paliktas reglamentavimo spragas, ir neišvengiami pokyčiai apsaugos nuo diskriminacijos, smurto ir neapykantos srityse. Tai apims Baudžiamojo kodekso, Lygių galimybių įstatymo ir Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo pakeitimus, kuriais bus siekiama įtvirtinti naujus diskriminacijos pagrindus ir kriminalizuoti naujas veikas, įskaitant

28 Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (2023 m. patikslintas vertimas), TAIS, 2011-05-11.

29 Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996-07-26, Nr. 71-1706.

30 Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002-09-18, Nr. 91-3890.

„atvertimo terapiją“. Tikėtina, kad didžiausios politinės diskusijos kils dėl naujų sąvokų įtvirtinimo įstatymuose: socialinės lyties ir lytinės tapatybės, atkartojant naratyvus dėl Stambulo konvencijos, taigi strategijos įgyvendinimo procesas bus sudėtingas ir lėtas.

Išvados

1. Strategija yra tiek politinis, tiek teisinis atsakas į ES ir Lietuvoje vis dar paplitusią diskriminaciją bei neigiamas visuomenės nuostatas LGBTIQ+ asmenų atžvilgiu. Tai patvirtina EK, ES pagrindinių teisių agentūros (FRA) ir kiti tyrimai.
2. Strategijoje švelniosios priemonės (pvz., finansinė parama per įvairias ES programas, metodinė pagalba, raginimai valstybėms prisiimti strateginius įsipareigojimus) derinamos su kietosiomis priemonėmis – naujomis teisėkūros iniciatyvomis, jau priimtų direktyvų įgyvendinimo stebėsena ir EK ryžtu taikyti ES teisės pažeidimo procedūrą saugant LGBTIQ+ asmenų teises kaip sudedamąją teisės viršenybės principo dalį.
3. Tarp esminių strategijoje numatytų teisinių iniciatyvų, turėsiančių tiesioginį poveikį valstybių narių teisei, yra siekis išplėsti ES nusikalstamų veikų sąrašą, įtraukiant neapykantos nusikaltimus, planai siūlyti ES lygmeniu kriminalizuoti „atvertimo terapiją“, direktyvų 2024/1499 ir 2024/1500 dėl lygybės įstaigų standartų ir Direktyvos (ES) 2024/1385 dėl kovos su smurtu prieš moteris ir smurtu artimoje aplinkoje perkėlimo stebėsena.
4. Lietuvai tikėtinas dvejopas strategijos poveikis: viena vertus, ji didins bendrą politinį spaudimą spręsti įsisenėjusias problemas, ypač dėl partnerystės (civilinės sąjungos) ir lyties keitimo reglamentavimo; kita vertus, per naujai priimamus ES teisės aktus nustatys konkrečius teisinius įpareigojimus keisti nacionalinę teisę.
5. Neišvengiami pokyčiai numatomi apsaugos nuo diskriminacijos, smurto ir baudžiamosios teisės srityse. Perkeliant jau priimtas direktyvas reikės iš esmės keisti Lygių galimybių įstatymą, Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą ir kriminalizuoti kelias veikas. Šie pokyčiai, be kita ko, apima naujų diskriminacijos pagrindų ir formų įtvirtinimą įstatymu.
6. Strategijos ir su ja susijusių ES teisės aktų įgyvendinimas Lietuvoje, tikėtina, bus politiškai sudėtingas ir lėtas procesas. Aštriausios politinės diskusijos tikėtinos siekiant įstatymuose įtvirtinti „socialinės lyties“ ir „lytinės tapatybės“ sąvokas, o tai atkartos visuomenėje ir politiniame lauke jau egzistuojančias ir buvusias diskusijas dėl Stambulo konvencijos.

Prospects for the implementation of the European Commission's Communication "Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026-2030" in Lithuania

Mykolas Romeris University Law School
Institute of International and European Union Law
Eitvydas Zurba
E-mail: eitvydas@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-25-01-12

Summary. *This Article analyses the European Commission Communication "Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026-2030" adopted in 2025. The document is assessed not only as a political declaration by the European Commission but also as a concrete action plan that combines "soft" (political) measures with "hard" (legal) measures, ranging from EU infringement procedures to new legislative initiatives. This article focuses on how the strategy may affect existing legal regulations in Lithuania. On the one hand, it is believed that the strategy will increase pressure on Lithuania to act on ensuring the rights of LGBTIQ+ persons, e.g., to regulate civil partnerships. On the other hand, changes to the Criminal Code, the Law on Equal Opportunities, and the Law on Protection from Domestic Violence are inevitable due to the obligation to transpose European Union directives. The article concludes that although legal change is evident, the actual implementation of the strategy and related legislation will be slow and complex due to the discussions that will arise, which will echo the narratives surrounding the ratification of the Istanbul Convention.*

Keywords: *LGBTIQ+ rights, European Union, equal opportunities, gender identity, gender-based violence, "conversion therapy".*

LIETUVOS TEISĖ

2025

Esminiai pokyčiai

Mykolo Romerio universitetas

Redaktoriai:
Prof. dr. Lyra Jakulevičienė, Prof. dr. Vytautas Sinkevičius

Vykdančioji redaktorė
Dr. Kristina Kenstavičienė

Redakcinės kolegijos nariai:
Prof. dr. Virginijus Bitė
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės institutas)
Prof. dr. Saulius Katuoka
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas)
Prof. dr. Jolanta Zajančkauskienė
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso institutas)
Doc. dr. Juozas Valčiukas
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės institutas)

Recenzentai:
Prof. dr. Skirgailė Žalimienė (Vilniaus universitetas)
Juta Večerskytė-Brosel (Mykolo Romerio universitetas)

ISSN 2669-137X (spausdintas)
ISSN 2669-1388 (internete)
DOI: 10.13165/LT-25-01

© Autorių kolektyvas, 2025
© Mykolo Romerio universitetas, 2025